

Методична субкомпетентність майбутнього викладача французької мови з формування професійно орієнтованої граматичної компетентності

У статті охарактеризовано методичну субкомпетентність майбутнього викладача французької мови з формування професійно орієнтованої граматичної компетентності. На основі аналізу особливостей професійно орієнтованої граматичної компетентності майбутніх учителів французької мови та цілей, які реалізує викладач у процесі її формування, визначено методичні знання, навички та вміння, якими повинні оволодіти магістри для ефективної професійно-методичної діяльності з формування у студентів зазначеної компетентності.

Ключові слова: майбутній викладач, методичні знання, методичні навички, методичні вміння, граматична компетентність, французька мова.

Майєр Н. В. Методическая субкомпетентность будущего преподавателя французского языка по формированию профессионально ориентированной грамматической компетентности

В статье охарактеризовано методическую субкомпетентность будущего преподавателя французского языка по формированию профессионально ориентированной грамматической компетенции. На основе анализа особенностей профессионально ориентированной грамматической компетентности будущих учителей французского языка и целей, которые реализует преподаватель в процессе её формирования, определены методические знания, навыки и умения, которыми должны овладеть магистранты для эффективной профессионально-методической деятельности по формированию указанной компетентности.

Ключевые слова: будущий преподаватель, методические знания, методические навыки, методические умения, грамматическая компетентность, французский язык.

Mayer N. V. The methodological subcompetence of the future teacher of French in the formation of professionally oriented grammatical competence

The article describes the methodological subcompetency of the future teacher of French in the formation of professionally oriented grammatical competence. Based on the analysis of features of professionally oriented grammatical competence of future teachers of French and goals, that are implemented by the teacher in the process of its formation. The author defines methodological knowledge, skills and abilities that should be mastered by the students for efficient professional-methodical activity in the formation of the specified competencies.

Key words: a future teacher, methodological knowledge, teaching skills, teaching skills, grammatical competence, French

Високий рівень сформованості професійно орієнтованої іншомовної граматичної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови (ІМ) є необхідною передумовою для реалізації іншомовної комунікативної діяльності, професійної та професійно-методичної зокрема, а науковці, у свою чергу, обґрунтовують і пропонують до впровадження у навчальний процес дотичні методики (Бободжанова Л. К., Вовк О. І., Машкіна Ю. В., Орловська Л. К., Разанова О. А. Руснак Д. А., Стеченко Т. О. та ін.). Втім, одним із чинників, що уможливає успішне формування зазначеної компетентності, є високий рівень сформованості у викладача ІМ відповідної субкомпетентності. Тому **мета статті** – охарактеризувати методичну субкомпетентність майбутнього викладача французької мови з формування професійно орієнтованої граматичної компетентності.

Професійно орієнтовану граматичну компетентність (ПОГК) майбутнього вчителя ІМ Т. О. Стеченко тлумачить як визначений рівень володіння граматичними, мовленнєвими, соціокультурними і мовленнєвими знаннями, навичками й уміннями, що дозволяє майбутньому вчителю здійснювати міжкультурне спілкування та успішно реалізовувати професійну діяльність [21, с. 49].

Сформованість граматичної компетентності у майбутніх учителів французької мови, як зазначає Д. А. Руснак, передбачає взаємодію таких її компонентів: знання граматичної системи французької мови; репродуктивні та рецептивні граматичні навички; вміння вживати граматичні структури у власному мовленні та аналізувати мовлення інших людей (зокрема учнів/студентів) з огляду відповідності нормам французької мови [17, с. 22]. Отже, успішність формування у студентів професійно орієнтованої франкомовної граматичної компетентності (ПОФГК) зумовлюється набутими граматичними знаннями, рівнем володіння граматичними навичками, які взаємодіють в органічній єдності з граматичною усвідомленістю [20]. Проаналізуємо названі компоненти.

Грамматичні знання майбутнього вчителя ІМ, як вважає О. І. Вовк, це не лише граматичні правила, визначення й узагальнення, але й способи дії з відповідними граматичними формами [4, с. 71]. Науковці вважають, що граматичні знання майбутнього вчителя ІМ представлені практичними знаннями (оперативні правила, правила-інструкції, мовленнєві зразки для виконання певної дії тощо) і теоретичними (означений/неозна-

чений артикль, безособова форма дієслова, порядок слів у реченні тощо) [14, с. 13], знаннями граматичних структур ІМ, які містять соціокультурний компонент [13, с. 60]. Л. К. Орловська наголошує, що в процесі формування іншомовної граматичної компетентності не варто надавати студентам декларативних знань, а слід спонукати їх до активного виведення знань, до самостійних висновків, умовиводів та узагальнень, стимулюючи при цьому їхню пізнавальну активність, використовуючи процедурні знання, які мають форму інструкцій, коментарів [13, с. 54]. Набуті та засвоєні граматичні знання, зокрема процедурні, є передумовою ефективного оволодіння граматичними навичками.

Грамотичну навичку науковці тлумачать як 1) синтезовану дію вибору моделі, адекватної мовленнєвому завданню в даній ситуації, і коректному оформленню мовленнєвої одиниці будь-якого рівня, яка відбувається в навичкових параметрах і слжить однією із умов реалізації мовленнєвої діяльності [16, с. 150]; 2) здатність автоматизовано викликати із довготривалої пам'яті граматичні засоби, необхідні для реалізації спілкування, тоді як здатність використовувати граматичні навички і знання для вирішення різних комунікативних задач вважається граматичним умінням [11, с. 121]. О. А. Разановою уточнено номенклатуру граматичних навичок студентів мовного ВНЗ (рівні В2-С2), а саме: (ре)продуктивні граматичні навички: утворювати граматичні форми і конструкції; добирати й уживати граматичні конструкції залежно від ситуації спілкування; варіювати граматичне оформлення мовлення у процесі зміни комунікативного наміру; володіти способами інтерпретації значення і перекладу основних граматичних категорій рідною мовою; формулювати граматичне правило з опорою на схему і таблицю; розрізняти граматичне оформлення усних і письмових текстів; використовувати граматичні явища у мовленні; рецептивні граматичні навички: впізнавати/виокремлювати із мовлення граматичні конструкції та співвідносити їх з відповідним смисловим значенням; диференціювати й ідентифікувати граматичні явища (за формальними ознаками і стройовими словами); співвідносити значення граматичних форм / конструкцій із семантикою; розрізняти схожі за формою явища рідної та ІМ; прогнозувати граматичні форми слова / конструкції; встановлювати групи членів речення (підмет, присудок, обставина); визначати структуру простого речення (за стройовими елементами, за порядком слів тощо); визначати структуру складного речення, межу підрядних речень, зворотів тощо; встановлювати логічні, часові, причинно-наслідкові, сурядні та підрядні зв'язки між частинами речення; встановлювати зв'язки між реченнями всередині абзаца чи складного синтаксичного цілого в опорі на засоби міжфразового зв'язку [18, с. 10-11].

Зміст іншомовної граматичної компетентності, на думку Л. К. Бободжанової, крім знань елементів мови та їх уміння використовувати в мовленні повинен містити також знання, навички та вміння, які сприяють засвоєнню соціально-культурних норм і національно-культурних особливостей мовленнєвої поведінки представників іншомовної культури у життєво важливих ситуаціях. Тому дослідниця акцентує формування іншомовної граматичної компетентності з урахуванням національно-культурних особливостей виучуваної ІМ у сфері іншомовного професійного спілкування [3, с. 6-9]. У цьому контексті Л. К. Бободжанова уточнює дотичні граматичні навички та вміння, які заслуговують на увагу в контексті формування (ПОФГК) майбутніх учителів, а саме: граматичні навички утворювати граматичні форми і конструкції відповідно до національно-культурної специфіки ІМ; добирати і вживати граматичні конструкції залежно від ситуації спілкування, враховуючи при цьому культурні цінності виучуваної ІМ; впізнавати/виокремлювати із мовлення граматичні конструкції та співвідносити їх з відповідним смисловим значенням відповідно до норм культури виучуваної ІМ; варіювати оформлення висловлювання у процесі зміни комунікативного наміру співрозмовника; володіти способами інтерпретації значень і перекладу основних граматичних категорій; диференціювати й ідентифікувати граматичні явища ІМ за формальними ознаками та стройовими словами; граматичні вміння використовувати граматичні знання на практиці і вибудовувати висловлювання, які адекватно відображають культурні цінності як виучуваної ІМ, так і власні, але у формі, прийнятній для носія ІМ; вибудовувати власні граматично коректні висловлювання відповідно до норм культури виучуваної ІМ; виокремлювати культурні цінності шляхом спостереження за носіями інших культур та взаємодії з ними, не звертаючись до них із прямими запитаннями; використовувати знання з метою досягнення взаєморозуміння з носіями ІМ [3, с. 10-11].

З точки зору Ю. В. Машкіної, навчання іншомовної граматики є обов'язковою умовою формування полікультурної мовної особистості студентів лінгвістичного вищого навчального закладу і передбачає не лише розуміння правил, формування навичок і вмінь, але й розвиток відчуття мови, тобто концептуального усвідомлення доцільності використання тих чи інших явищ [9, с. 11-12]. Звідси вагомою є граматична усвідомленість як здатність людини розмірковувати над процесами формування своєї граматичної компетентності, свідомо реєструвати й розпізнавати граматичні структури в усному і писемному мовленні, їхні особливості та закономірності їх утворення і функціонування; знати свій «тип» мовця і «учня» (у нашому випадку – «студента»), аналізувати граматичну сторону свого мовлення тощо [10, с. 240].

Важливою для оволодіння ПОФГК є навчально-стратегічна компетентність. Навчальний компонент — це здатність і готовність ефективно оволодівати ПОГК, здійснюючи самоконтроль, самооцінювання та самокорекцію за процесом і результатом власного учіння. Стратегічний компонент, з точки зору Л. К. Орловської, це набуття сукупності знань, навичок і вмінь учитися в процесі оволодіння граматиною ІМ, використовувати з максимальною ефективністю наявні засоби і форми навчання, що передбачає формування і розвиток стратегій вивчення мови, а саме: *когнітивних* (самостійне виведення правил вживання та утворення граматичних структур, що досягаються за допомогою евристичної бесіди, яку проводить викладач; використання різноманітних джерел з метою отримання нової навчальної інформації; систематизація вивченого граматичного матеріалу шляхом узагальнення його в таблицях; контрастивний аналіз, зіставлення граматичної структури ІМ з рідною з метою усвідомлення схожості / відмінності); *компенсаторних* (візуалізація правил за допомогою таблиць, схем, формул тощо, побудову висловлювань за аналогією зі зразком мовлення [13, с. 61-62]. Крім того, до когнітивних стратегій, які відіграють важливу роль у процесі оволодіння граматиною ІМ, відносять аналіз та усвідомлення правил, добирання прикладів до них; дедуктивне обґрунтування й аргументацію граматичних явищ [10, с. 448]. Ю. В. Машкіна вважає, що для ефективного формування іншомовної граматичної компетентності необхідно використовувати такі стратегії: а) міжмовного контрастування; б) внутрішньомовного контрастування; в) граматичного конструювання; г) моделювання ситуацій мовленнєвого спілкування з метою використання засвоєних граматичних знань, сформованих граматичних навичок і вмінь [9, с. 13], а Ю. А. Сітнов акцентує важливість урахування когнітивних стилів студентів, що передбачає такі інтелектуальні дії: аналіз і систематизацію мовних фактів; встановлення зв'язків між різними граматичними явищами; віднаходження причинно-наслідкових відношень між мовними явищами; оцінку різних варіантів дій; усвідомлення відносності закономірностей і правил; узгодження суперечливих мовних фактів [19].

Успішне оволодіння ПОФГК зумовлене сформованістю у студентів лінгвосоціокультурної компетентності, що передбачає знання соціокультурних реалій країни виучуваної ІМ; навички сприймати й розпізнавати соціокультурні реалії, вибирати соціокультурну інформацію відповідно до ситуації мовлення та вміння будувати свою мовленнєву поведінку відповідно до норм, прийнятих в іншомовному соціумі [21, с. 52-53] тощо.

У процесі формування ПОФГК майбутніх учителів вагомим є професійний компонент, який, як вважають дослідники, забезпечує їхню здатність до успіш-

ної професійної діяльності і містить: знання з методики і лінгвістики, які мають значення для викладання ІМ у загальноосвітніх навчальних закладах [13, с. 63], про структури мовних одиниць різних рівнів і способи їхнього графічного зображення; різні види помилок, які можуть мати місце при вживанні граматичних структур; критерії оцінювання; способи презентації граматичного матеріалу (дедуктивний, індуктивний); структуру вправ; типи і види вправ; типи і види опор; поняття «правило», «правило-інструкція», «евристична бесіда», «навчально-комунікативна ситуація» [21, с. 55]; вміння організувати навчальну діяльність учнів з оволодіння граматиною ІМ і керувати цією діяльністю, мовленнєві вміння для здійснення навчальної та контролюючої функції учителя ІМ [13, с. 63], оцінювати й локалізувати граматичні помилки з метою подальшої корекції; виправляти граматичні помилки; порівнювати граматичні структури ІМ та рідної і виявляти ознаки схожості / відмінності з метою прогнозування можливих труднощів їх засвоєння; просто й доступно пояснювати граматичний матеріал, використовуючи правило, правило-інструкцію, евристичну бесіду; готувати схеми, які відображають будову виучуваної граматичної структури; формулювати завдання до вправ і розробляти граматичні вправи; створювати навчально-комунікативні ситуації для навчання розуміння та вживання граматичних структур [21, с. 55-56].

Отже, з огляду на викладене вище доходимо висновку, що майбутній викладач французької мови у процесі формування у студентів ПОФГК і реалізує такі цілі: практичну, лінгвосоціокультурну, розвивальну, виховну, професійну. *Практична* мета передбачає надання студентам граматичних знань, формування і вдосконалення рецептивних і репродуктивних граматичних навичок. *Лінгвосоціокультурна* мета полягає у вихованні здатності до соціолінгвістичної спостережливості і чутливості, до зіставлення феноменів граматичних систем французької та рідної мови, їх аналізу та рефлексії; набутті знань про соціокультурні особливості вживання окремих граматичних структур (напр., дієслів у Futur simple, модальних дієслів «vouloir», «pouvoir» тощо) та вміння їх розпізнавати і використовувати у власному мовленні. *Розвивальна* мета обумовлена 1) розвитком різних видів пам'яті, мовленнєвої здогадки, здатності до порівняння, зіставлення, узагальнення, імітації, мовленнєвої уваги; 2) розвитком уміння зіставляти рідну культуру і культуру виучуваної ІМ, білінгвальних умінь представляти свою країну в іншомовному середовищі з урахуванням особливостей культури останнього [3, с. 13]; 3) розвитком умінь самостійної навчально-пізнавальної діяльності в позааудиторних умовах, самоконтролю, самокорекції, зокрема з використанням ІКТ і вмінь раціонально використовувати відповідні

прийоми; 4) розвитком здатності студентів запам'ятовувати граматичний матеріал з опорою на їхні індивідуальні особливості та з урахуванням індивідуального типу пам'яті (логічної, образної, емоційної) і здатності до переносу граматичних знань і навичок у нову ситуацію; 5) розвитком мовної здогадки; інтуїції, відчуття мови, що, на думку Ю. В. Машкіної [9, с. 12], забезпечує адекватне володіння граматичними структурами в плані їх практичного використання; 6) навчанням когнітивних і компенсаторних стратегій оволодіння франкомовною граматичною компетентністю. Реалізація *виховної* мети покликана виховувати розуміння важливості оволодіння іншомовною граматичною компетентністю для ефективного спілкування у життєво важливих ситуаціях, готовність до самостійного удосконалення іншомовної граматичної компетентності; формувати вміння використовувати ІМ як засіб культурознавчої освіти і самоосвіти у процесі вивчення інших культур; збагачувати уявлення про етику спілкування з носіями ІМ [3, с. 13]. *Професійна* мета полягає у демонстрації студентам способів, прийомів, засобів формування граматичної компетентності; в ознайомленні 1) з особливостями презентації нового граматичного матеріалу, зокрема з використанням вербального контексту (віршів, пісень, тощо); 2) з різними типами навчальної інформації для набуття граматичних знань та особливостями їх використання; 3) із засобами контролю за рівнем набуття граматичних знань, сформованості граматичних навичок; 4) з цілями й особливостями використання ІКТ в умовах аудиторної та позааудиторної роботи; 4) з цілями та видами мовних граматичних ігор.

Підтримуємо точку зору Н. В. Шаренди і вважаємо, що на практичних заняттях з французької мови необхідно надавати студентам інформацію про типові мовні (зокрема граматичні) помилки та організацію цієї інформації у довготривалій пам'яті майбутнього учителя, з тим щоб у процесі професійно-методичної діяльності він швидко ідентифікував їх. У зв'язку з цим дослідниця акцентує необхідність створення «бінарного еталона» як специфічного образу мовного явища, створеного на основі ознак норма/помилка, що передбачає постійне порівняння нормативних/помилкових мовних (зокрема граматичних) форм і забезпечує набуття студентами відповідних професійно орієнтованих граматичних знань. Розвиток уміння ідентифікувати граматичні помилки, вважає науковець, повинно відбуватися на практичних заняттях з французької мови, і пропонує використовувати з цією метою відповідний комплекс вправ, до якого входять 1) тренувальні вправи на диференціацію, впізнавання на рівні окремих речень, які спрямовані на формування умінь ідентифікувати й фіксувати помилки та 2) професійно орієнтовані вправи (коригувальні, рольові «вчитель-учень» на рівні окремих фраз і понад-

фразової єдності), які мають на меті розвивати вміння ідентифікувати й фіксувати помилки з паралельним контролем змісту висловлювання. З метою попередження «квазікорекції» автор пропонує використовувати «провокаційні» вправи і «вправи-пастки» [24]. З нашої точки зору, укладені викладачем «бінарні еталони» можна розглядати як один із типів навчальної інформації для набуття студентами професійно орієнтованих граматичних знань, який доцільно використовувати на практичних заняттях з французької мови на етапі автоматизації дій студентів з новими граматичними структурами. З власного педагогічного досвіду викладання французької мови у ВНЗ можемо констатувати, що самостійне укладання студентами «бінарних еталонів» на основі власних граматичних помилок та спостереження за граматичними помилками інших студентів сприяє їх мінімізації у процесі комунікативної діяльності.

Формування професійної мети передбачає, зокрема, і навчання прогнозування труднощів студентів у процесі оволодіння ПОГК та ознайомлення із прийомами їх попередження і подолання.

Засвоєння граматики будь-якої ІМ, зауважує Р. К. Міньяр-Белоручев, спричиняє багато труднощів, які посилюються граматичними термінами і правилами та численними винятками із правил [11, с. 27], що є причиною граматичних помилок, які унеможливають реалізацію комунікативного наміру і спричиняють соціокультурні непорозуміння. Услід за Н. К. Склярєнко [20], до труднощів оволодіння граматику ІМ відносимо наявність/відсутність певних граматичних явищ у рідній мові (наприклад у французькій – відсутність граматичного явища «артикль», відсутність відмінків та середнього роду іменників); співвідношення значень і випадків вживання граматичних явищ у рідній та ІМ (наприклад майбутнього часу Futur simple, що у французькій мові має дуже важливе етично-культурне та соціолінгвістичне значення, зумовлене менталітетом французів); способом утворення форми граматичних явищ (наприклад, у французькій мові майбутній час Futur simple є простим) тощо.

Причиною граматичних помилок, вважають дослідники [5], є граматична міжмовна та внутрішньомовна інтерференція. У французькій мові міжмовна інтерференція під впливом граматичних ознак рідної мови проявляється у визначенні роду іменників, вживанні присвійних прикметників, часових форм дієслова, керування дієслів (під терміном «керування» у методиці навчання романських мов розуміють прийменникове приєднання дієслова до дієслова (promettre de faire qch), іменника до дієслова (promettre une belle somme d'argent), іменника до іменника (promettre une belle somme d'argent à son copain) в межах як іменного (gros de qch) чи дієслівного словосполучення (faire accueil a qn), так і цілої фрази (s'accoutumer a ce que...)

[8, с. 3] тощо, а внутрішньомовна – наприклад, у вживанні дієслів «avoir» та «être» у складних часах тощо. Викладач повинен пам'ятати про зони міжмовної та внутрішньомовної інтерференції у процесі підготовки до практичного заняття, під час добору/розроблення вправ, добору/укладання правил-інструкцій тощо, керуючись найтипівшими помилками, прогнозування й упередження яких уможлиблюється шляхом урахування не лише специфіки граматичних явищ, але й об'єктивних труднощів їх засвоєння [5, с. 308-309]. З метою подолання внутрішньомовної інтерференції, вважає І. Ю. Усенко, ефективною є корекція граматичних навичок, що передбачає комплекс прийомів навчання, спрямованих на деавтоматизацію неправильно сформованих навичок як результату внутрішньомовної інтерференції, що забезпечує формування нових іншомовних динамічних стереотипів [23]. Ефективними є вправи на міжмовні зіставлення, контрастувальні вправи, аналіз, пояснення.

Успішне формування у студентів ПОФГК зумовлене їхніми індивідуальними особливостями – аналітичними здібностями, добре розвиненими навичками класифікації граматичних явищ з опорою на їхні ознаки, логічного мислення, пам'яті тощо.

Н. О. Кафтайлова зауважує, що під час ознайомлення з концептом іншої культури, вираженим за допомогою граматичних засобів, відбувається обов'язковий аналіз фрагмента особистої картини світу і засобів їх відображення у мові, а процеси виявлення / впізнавання, аналізу й інтерпретації інокультурних концептів залежать від індивідуальних особливостей студента (його запасу культурно значущих факторів, а також рівня володіння граматичними засобами їх вербалізації) [7, с. 13]. Для підвищення ефективності керування процесом формування іншомовних навичок (граматичних зокрема) необхідно враховувати і контролювати індивідуальні, зокрема афективні характеристики студентів, основними з яких є інструментальна мотивація (позитивний вплив) і тривожність студентів в аудиторії (негативний вплив). Одна з причин підвищення тривожності викликана станом невизначеності студента стосовно способу й умов виконання граматичної дії, що є об'єктом засвоєння (Рябих М. В., 2004).

На формування у студентів ПОФГК суттєво впливають умови організації відповідного навчання, які, як ми вважаємо, є результатом рівня сформованості у викладача відповідної методичної субкомпетентності. Підтримуючи точку зору науковців, вважаємо, що труднощі оволодіння студентами граматику французької мови зумовлені тим, що 1) нові граматичні структури подаються поза контекстом, що в майбутньому унеможлиблює їх адекватне ситуативне використання; 2) навчання граматики часто обмежується заучуванням граматичних конструкцій, однотипними вправа-

ми; 3) використовуються переважно фронтальні форми роботи [20]; 4) викладач занадто довго й детально пояснює граматичне явище, надаючи переважно теоретичні знання; 5) студенти недостатньо залучаються до аналізу граматичного явища; 6) пояснення форми граматичного явища випереджає демонстрацію його комунікативного значення і функції у мовленні; 7) тренування граматичного матеріалу організовується лише на рівні форми, ігнорується робота над оволодінням репродуктивними навичками, разом із тим контроль відбувається на рецептивному і репродуктивному рівнях, що спричиняє граматичні помилки студентів – при цьому викладач оцінює таку ситуацію як недостатнє володіння граматичним матеріалом і знову вдається до пояснення і тренування граматичного матеріалу на мовному рівні, що врешті унеможлиблює адекватне використання граматичного матеріалу у мовленні; 8) не враховуються психологічні типи студентів, що потребує різних способів пояснення і тренування граматичного матеріалу [1, с. 131]. Крім того, спираючись на власний досвід навчання у мовному ВНЗ, магістранти акцентують недостатнє використання електронних засобів навчання, Інтернет-ресурсів навчального призначення для поглиблення граматичних знань, вдосконалення граматичних навичок в умовах самостійної позааудиторної роботи, що унеможлиблює забезпечення достатнього рівня самоконтролю та самокорекції.

Майбутній викладач французької мови повинен навчитися виявляти труднощі формування у студентів франкомовної граматичної компетентності, враховувати їх та організувати роботу щодо їх попередження і подолання на відповідних етапах формування зазначеної компетентності у єдності всіх її складників, використовуючи ефективні методи, прийоми і засоби навчання.

Для надання студентам граматичних знань методисти (Вовк О. І, Орловська Л. К., Руснак Д. А., Склярченко Н. К.) рекомендують використовувати різні типи навчальної інформації: правила (описові правила і правила-інструкції); зразок мовлення на рівні словоформи, словосполучення, фрази, понадфразової єдності; модель; схему; ілюстративну таблицю; когнітивну метафору (вербальну або зображальну); табличні тести (наприклад типи артиклів, їхні форми і правила вживання у мовленні) [12].

Майбутній викладач французької мови повинен знати, що формування граматичних навичок відбувається поетапно. Так, Ю. А. Сітнов вважає, що ефектне формування граматичної компетентності студентів-лінгвістів передбачає чотири етапи: 1) формування і корекція образів граматичних явищ; 2) удосконалення комунікативної граматичної компетентності; 3) розвиток умінь відтворювати образи граматичних явищ (етап комунікативної граматики); 4) роз-

виток умінь самостійно удосконалювати граматичну компетентність [19]. Вважаємо, що цілі визначених дослідником етапів можна реалізувати шляхом виконання відповідних вправ на 1) етапі ознайомлення з граматичними структурами та 2) етапі автоматизації дій студентів з граматичними структурами (на рівні фрази, на рівні понадфразової єдності) [20].

На етапі ознайомлення викладач пояснює нові граматичні явища. Зауважимо, що добір граматичних явищ у пасивний граматичний мінімум здійснюється на основі принципів частотності і розповсюдженості у книжно-писемному мовленні, багатозначності, а в активний граматичний мінімум – на основі принципів коефіцієнта стабільності, зразковості, вилучення синонімічних граматичних явищ [5, с. 310-311].

Вибір способу пояснення граматичного матеріалу (індуктивного чи дедуктивного) залежить від низки факторів: 1) характеру граматичного явища, 2) наявності (індуктивний) чи відсутності (дедуктивний) аналогічного граматичного явища в рідній мові, 3) мовної підготовки студентів та їхнього мовленнєвого досвіду, 4) призначення граматичного матеріалу. Пояснити новий граматичний матеріал означає: а) розкрити його формальні ознаки, б) пояснити значення, тобто семантичні особливості, в) пояснити функцію в мовленнєвому контексті, г) провести первинне закріплення. Пояснення закінчується перевіркою розуміння [5, с. 311-313].

Ознайомлення з граматичними структурами активного мінімуму відбувається з використанням реальної чи навчальної ситуації, а пасивного – у контексті. Втім, Ю. І. Пассов наголошує, що принципово формування граматичних навичок передбачає: 1) функціональну орієнтацію процесу формування навичок, що передбачає засвоєння форми разом із функцією на її основі; 2) ситуативність (умовна чи реальна) як обов'язкова умова формування мовленнєвих навичок, здатних до переносу; 3) умовно-мовленнєві вправи як засіб формування навичок; 4) квантування правил як спосіб керування формуванням навичок; 5) записування на слух з одноразового пред'явлення як комплексне підкріплення для становлення навичок [15, с. 152].

На думку Ю. А. Сітнова, навчальний матеріал доцільно організовувати на базі тематичних сценаріїв, в кожному із яких задіяні кілька модулів граматичного явища, які втілюють їхні комунікативно-когнітивні структури. Порядок введення нового матеріалу зумовлюється не систематичністю граматичного явища, а комунікативними потребами ситуації спілкування. Це, як стверджує дослідник, забезпечує інтенсивність навчального процесу [19].

Змістом етапу автоматизації дій студентів з граматичними структурами є відповідні вправи [10, с. 247-252]; заповнення таблиці/схеми, спираючись на фор-

мальні ознаки та виведення правила; добір граматичного матеріалу із тексту для ілюстрації правила інструкції; перекладні вправи [5, с. 315-317].

Навчання стратегій, як зазначає Ю. В. Машкіна, реалізується через відповідну систему прийомів, а саме: а) презентацію граматичних структур; б) запам'ятовування програмного граматичного матеріалу; в) формування навичок оперування граматичними структурами (прийоми структурування): демонстрація мовленнєвого зразка, перекодування, доповнення матеріалом, що підлягає запам'ятовуванню; серіація, повторення, групування, імітація, виконання дій за аналогією зі зразком, з опорою на таблицю, схему, мовленнєву ситуацію [9].

У процесі формування у студентів ПОФГК викладач має використовувати малюнки, таблиці, схеми, картки [20], відеограму для семантизації матеріалу на рівні граматичної форми та його закріплення з опорою на зоровий образ [25, с. 236], проблемні завдання [2, с. 13], мовні ігри [10, с. 139-140; 5, с. 316]. Крім того, з метою формування іншомовної граматичної компетентності дослідники пропонують використовувати лінгвістичний корпус [18], мультимедійну програму [9], навчальну комп'ютерну програму [17] тощо.

Процес формування ПОФГК та його результат мають контролюватися викладачем. Іншомовну граматичну компетентність студентів-лінгвістів, зазначає Ю. А. Сітнов, можна вважати достатньою мірою сформованою, якщо студенти вільно оперують такими інтелектуальними діями як: аналіз і систематизація мовних фактів, встановлення схожих та відмінних рис між різними граматичними явищами, визначення причинно-наслідкових відношень між граматичними явищами виучуваної мови, оцінка й добір різних варіантів дій, усвідомлення відносності граматичних правил, узгодження мовних (граматичних) засобів у мовленнєвій задачі; при цьому швидкість перебігу інтелектуальних операцій та дій є адекватною, а помилки відсутні [19]. В. В. Осідак наголошує, що об'єктом контролю рівня сформованості граматичної компетентності майбутніх філологів виступають: 1) репродуктивні граматичні навички – морфологічні (навички коректного вживання форми дієслова, артиклів тощо; утворення множини іменників і прикметників, ступенів порівняння тощо); синтаксичні навички (навички володіння основними синтаксичними схемами речень, наприклад порядок слів у всіх типах речень, узгодження часів тощо); 2) рецептивні граматичні навички – розпізнавання і співвіднесення слухомовленнєвих (у процесі аудіювання) та зорографічних і мовленнєвомоторних образів (у процесі читання) граматичних явищ з їхнім значенням [14, с. 15].

Науковці вважають, що для контролю рівня сформованості рецептивних граматичних навичок основним критерієм є точність розуміння, а для репродук-

тивних граматичних навичок — правильність вживання [20]. Л. І. Карпова пропонує такі критерії визначення рівня сформованості граматичних навичок: 1) діапазон (володіння достатнім набором мовних засобів, які використовуються у відповідних професійно значущих ситуаціях спілкування); 2) точність (коректне використання граматичних форм і структур у професійно-значущих ситуаціях спілкування); 3) зв'язність (здатність скласти зв'язні висловлювання і тексти) [6].

Отже, спираючись на викладені вище вимоги до оволодіння студентами іншомовною ПОГК у сукупності всіх її складників, аналіз вимог чинної програми з дисципліни «Методика навчання іноземних мов у вищому навчальному закладі» [22], визначимо методичні знання, навички та вміння, якими повинні оволодіти магістранти для ефективної реалізації функцій майбутньої професійно-методичної діяльності, дотичних соціальних ролей у процесі організації навчального процесу з формування у студентів зазначеної компетентності.

Майбутній викладач французької мови повинен набути 1) *декларативних методичних знань* про основні лінгвістичні і методичні поняття (граматична структура; активний і пасивний граматичний мінімум; зразок мовлення; індуктивний і дедуктивний підхід тощо); сучасні підходи до формування ПОГК; складники ПОГК; одиницю навчання граматичного матеріалу; роль граматичних знань і граматичної усвідомленості у процесі формування ПОГК; вимоги чинної Програми щодо рівня сформованості у студентів ПОГК; цілі, задачі і зміст формування ПОГК у мовному ВНЗ; труднощі оволодіння франкомовним граматичним матеріалом; підходи до формування іншомовної граматичної компетентності; методика формування рецептивних і (ре)продуктивних граматичних навичок; етапи формування граматичної компетентності; способи презентації нових граматичних структур; стратегії формування ПОГК; типи навчальної інформації для надання граматичних знань; особливості організації самостійної позааудиторної роботи студентів з удосконалення ПОГК; типові граматичні помилки у процесі оволодіння граматиною французької мови, зокрема соціокультурні помилки розуміння та вживання граматичних структур; методи, прийоми і засоби навчання для формування ПОГК; 2) *процедурних методичних знань* про критерії добору граматичного мінімуму; способи і методи попередження і подолання граматичних труднощів у процесі навчання граматики французької мови; послідовність та особливості введення нового граматичного матеріалу, особливості його тренування; особливості надання граматичних знань; типи і види вправ для формування рецептивних граматичних навичок, їхні цілі та режими виконання; типи і види вправ для формування (ре)продуктивних грама-

тичних навичок, їхні цілі та режими виконання; особливості навчання стратегій оволодіння новим граматичним матеріалом; критерії добору засобів формування граматичної компетентності, зокрема електронних, та особливості їх використання на різних етапах формування граматичних навичок і контролю за їх сформованістю; Інтернет-ресурси навчального призначення та критерії їх добору для організації самостійної позааудиторної роботи студентів з удосконалення франкомовної граматичної компетентності; методи викладача і методи студента у формуванні ПОГК (зокрема в умовах аудиторної і позааудиторної самостійної роботи студента); особливості використання різних типів навчальної інформації для надання граматичних знань; особливості використання різних підходів до навчання граматики, зокрема для ознайомлення з новими граматичними структурами; об'єкти, способи контролю й оцінювання рівня сформованості ПОГК, її компонентів і складників; прийоми корекції граматичних помилок; особливості розроблення фрагменту практичного заняття з формування ПОГК.

До *методичних навичок* формування ПОГК, якими повинен оволодіти майбутній викладач французької мови, відносимо навички аналізу 1) вправ для формування рецептивних і (ре)продуктивних навичок, засобів навчання (зокрема електронних), Інтернет-ресурсів навчального призначення; 2) труднощів оволодіння граматичним матеріалом; 3) граматичних помилок; 4) типів навчальної інформації; 5) запропонованого викладачем плану-конспекту фрагменту практичного заняття; 6) запропонованого викладачем відеофрагменту практичного заняття; навички добирання, розроблення, укладання вправ, засобів навчання (зокрема електронних), типів навчальної інформації тощо для власного плану-конспекту фрагменту практичного заняття; навички укладання плану-конспекту практичного заняття з формування граматичної компетентності за заданими викладачем параметрами з наступною його презентацією на семінарському занятті у формі професійно орієнтованої рольової гри.

До *методичних умінь*, якими повинні оволодіти магістранти, є такі: реалізовувати в органічній єдності цілі формування ПОГК; визначати цілі та специфіку змісту навчання на кожному етапі формування іншомовної граматичної компетентності; використовувати раціональні підходи до навчання граматики; здійснювати лінгвометодичний аналіз мовного і мовленнєвого матеріалу; аналізувати навчально-методичні комплекси, зокрема представлені у них типи навчальної інформації для набуття граматичних знань, вправи і завдання з точки зору їх відповідності особливостям формування граматичних навичок, лінгвосоціокультурної компетентності в оволодінні граматичним матеріалом, критично їх оцінювати, визначати ефективний режим їх виконання; аналізувати граматичний матеріал текс-

тів для читання й аудіювання; визначати цілі і специфіку змісту навчання на кожному етапі формування граматичних навичок; надавати граматичні та професійно орієнтовані граматичні знання, формувати рецептивні та (ре)продуктивні граматичні навички; визначати оптимальний обсяг нових граматичних структур для презентації на одному практичному занятті; пояснювати правила утворення й уживання граматичних структур, прогножуючи труднощі їх засвоєння; добирати, створювати самостійно різні типи навчальної інформації; визначати задачі і прийоми на кожному з етапів формування ПОФГК; використовувати різні типи і види вправ відповідно до етапів формування граматичних навичок, обираючи ефективний режим їх виконання; чітко формулювати інструкцію до вправи та, за необхідності, надавати зразок її виконання; максимально забезпечувати комунікативну спрямованість вправ; добирати з інших джерел та самостійно розробляти додаткові вправи; добирати вербальний контекст, мовленнєві зразки та самостійно створювати навчальні комунікативні ситуації для презентації нових граматичних структур з урахуванням особливостей їхньої форми, значення і вживання; демонструвати граматичну структуру в автентичних зразках усного і писемного мовлення; використовувати реальні та створювати навчальні комунікативні ситуації для спонукання студентів до вживання нових граматичних структур; аналізувати, добирати, розробляти різні засоби формування граматичної компетентності, творчо й методично обґрунтовано їх використовувати; аналізувати самостійно укладені вправи, розроблені засоби навчання (зокрема електронні) з точки зору їхньої ефективності; добирати з інших джерел та самостійно розробляти дотекстові вправи на подолання граматичних труднощів у процесі навчання читання й аудіювання; встановлювати взаємодію граматичних навичок з фонетичними та лексичними навичками; навчати стратегій оволодіння граматичною компетентністю й укладати відповідні завдання; використовувати різні режими роботи (індивідуальну, парну, в малих групах тощо) і раціонально їх поєднувати; планувати, укладати та реалізовувати фрагмент з формування ПОФГК під час практичного заняття з французької мови в органічній єдності з попереднім і наступним етапами; здійснювати самоаналіз фрагмента практичного заняття з формування граматичних навичок, проведеного під час практичного заняття; вносити методичні корективи у процесі реалізації відповідного фрагменту; аналізувати фрагмент практичного заняття з формування ПОФГК, проведеного викладачем / магістрантом-практикантом; прогнозувати і виявляти труднощі засвоєння граматичного матеріалу, організовувати навчальну діяльність для їх попередження і подолання з урахуванням індивідуальних особливостей студентів; укладати «бінарні еталони» з метою

надання студентам професійно орієнтованих граматичних знань про типові граматичні помилки; методично коректно виправляти граматичні помилки, використовуючи різні прийоми; планувати, розробляти і творчо використовувати матеріали для контролю рівня сформованості ПОФГК; використовувати різні форми і способи контролю й оцінювання рівня сформованості ПОФГК; добирати й самостійно розробляти навчальні матеріали для самостійної позааудиторної роботи студентів з метою поглиблення граматичних знань та вдосконалення граматичних навичок; добирати Інтернет-ресурси навчального призначення та методично обґрунтовано їх використовувати, зокрема у процесі організації самостійної позааудиторної роботи студентів; організовувати самостійну позааудиторну роботу для удосконалення ПОФГК (зокрема з використанням Інтернет-ресурсів навчального призначення) з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів; формувати спеціальні навчальні вміння (самонавчання, самоконтролю, самокорекції) у процесі самостійної позааудиторної роботи з поглиблення граматичних знань та удосконалення граматичних навичок; розвивати здатність студентів до порівняння, зіставлення, мовну здогадку з опорою на індивідуально-психологічні особливості студентів, зокрема шляхом навчання індивідуальних стратегій; організовувати індивідуалізоване та диференційоване формування ПОФГК, зокрема з використанням ІКТ; здійснювати опосередкований контроль самостійної позааудиторної роботи студентів; здійснювати методичну рефлексію а) щодо процесу учіння з метою оволодіння субкомпетентністю у формуванні ПОФГК в умовах асинхронної самостійної професійно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності в інформаційно-комунікаційному навчальному середовищі; б) щодо процесу реалізації методичних умінь у реальних умовах навчально-виховного процесу з французької мови під час педагогічної практики.

Отже, у статті охарактеризовано методичну субкомпетентність майбутнього викладача французької мови з формування професійно орієнтованої граматичної компетентності. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у визначенні номенклатури методичних знань, навичок і умінь майбутнього викладача французької мови з удосконалення професійно орієнтованої орфографічної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акишина А. А. Учимся учить: для преподавателя русского языка как иностранного / А. А. Акишина, О. Е. Каган. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Рус. яз. Курсы, 2002. — 256 с.
2. Белякова Е. А. Проблемные задания как средство формирования иноязычной коммуникативной компетенции будущих учителей иностранного языка (на

- матеріалі англійського мови): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранные языки)» / Е. А. Белякова. – Ярославль, 2011. – 24 с.
3. Бободжанова Л. К. Формирование иноязычной грамматической компетенции с учётом национально-культурных особенностей изучаемого языка в сфере профессионального общения: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л. К. Бободжанова. – СПб., 2008. – 24 с.
 4. Вовк О. І. Формування англійської граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Вовк Олена Іванівна. – К., 2008. – 345 с.
 5. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. учеб. заведения / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 3-е изд. стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 336 с.
 6. Карпова Л. И. Формирование коммуникативной грамматической компетенции в неязыковом вузе: на материале английского языка: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Карпова Людмила Ивановна. – Волгоград, 2005. – 260 с.
 7. Кафтайлова Н. А. Методика формирования грамматической компетенции как средства межкультурной коммуникации (языковой вуз, немецкий язык): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранные языки)» / Н. А. Кафтайлова. – М., 2010. – 20 с.
 8. Лободанов А. П. Грамматические трудности французского языка. Краткий словарь употребления предлогов / Александр Павлович Лободанов. – М.: АСТ, Астрель. – 2003. – 161 с.
 9. Машкина Ю. В. Методика формирования иноязычных грамматических навыков у студентов-бакалавров лингвистического вуза посредством мультимедийной программы: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранный язык, уровень профессионального образования)» / Ю. В. Машкина. – Нижний Новгород, 2012. – 18 с.
 10. Методика интенсивного обучения иностранным языкам: учебное пособие / В. А. Бухбиндер, Г. А. Китайгородская и др. / под ред. В. А. Бухбиндера и Г. А. Китайгородской. – К.: Выща школа, 1988. – 343 с.
 11. Миньяр-Белоручев Р. К. Методика обучения французскому языку: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. Яз.» / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М.: Просвещение, 1990. – 224 с.
 12. Олейникова Е. А. Методика тестирования грамматики в процессе формирования профессиональной иноязычной коммуникативной компетенции (французский язык, неязыковой вуз): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностран-
 - ный язык)» / Е. А. Олейникова. – М., 2010. – 24 с.
 13. Орловська Л. К. Формування граматичної компетенції в усному мовленні на засадах інтегрованого навчання у майбутніх учителів англійської мови: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Орловська Лідія Костянтинівна. – К., 2010. – 304 с.
 14. Осідак В. В. Комплексний контроль рівня сформованості англійської граматичної компетенції майбутніх філологів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Осідак Вікторія Василівна. – К., 2004. – 175 с.
 15. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1991 – 223 с. – (Б-ка учителя иностр. яз.).
 16. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М.: Рус. яз., 1989. – 276 с.
 17. Руснак Д. А. Формування граматичної компетенції у майбутніх викладачів французької мови з комп'ютерною підтримкою: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Руснак Діана Андріївна. – К., 2009. – 345 с.
 18. Рязанова Е. А. Методика формирования грамматических навыков речи студентов на основе лингвистического корпуса (английский язык, языковой вуз): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранный язык)» / Е. А. Рязанова. – М., 2012. – 24 с.
 19. Ситнов Ю. А. Коммуникативно-когнитивный подход к развитию грамматической компетенции студентов-лингвистов (на материале сложных грамматических явлений испанского языка): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / Ситнов Юрий Аркадьевич. – Пятигорск, 2005. – 345 с.
 20. Скляренко Н. К. Методика формування іншомовної граматичної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – № 4. – 2010. – С. 15-25.
 21. Стеченко Т. О. Формування професійно орієнтованої англійської граматичної компетенції майбутніх філологів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Стеченко Тетяна Олександрівна. – К., 2004. – 200 с.
 22. Типова програма дисципліни «Методика навчання іноземних мов і культур у вищих навчальних закладах» / С. Ю. Ніколаєва, Н. Ф. Бориско. – К., 2012. – 48 с.
 23. Усенко И. Ю. Коррекция грамматических навыков при формировании коммуникативной компетенции в области говорения у иностранных учащихся: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Усенко Ирина Юрьевна. – СПб., 2009. – 235 с.
 24. Шаренда Н. В. Методика формирования умения слышать ошибки в устной речи учащихся: на материале французского языка: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Шаренда Наталья Викторовна. – М., 1996. – 206 с.
 25. Щукин А. Н. Обучение иностранному языку: Теория и практика: Учебное пособие для преподавателей и студентов / А. Н. Щукин. – М.: Филоматис, 2004. – 416 с.

Отримано 11.12.2014